

Nogaj-Chachaj, Jolanta

Badania osady KPL w Parchatce, stanowisko 12, woj. lubelskie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 3, 36-43

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOLANTA NOGAJ-CHACHAJ

BADANIA OSADY KPL W PARCHATCE, STANOWISKO 12, WOJ. LUBELSKIE

Stanowisko 12 w Parchatce, gm. Kazimierz Dolny, położone jest w północno-zachodniej części Płaskowyżu Nałęczowskiego (51° 23' szerokości geograficznej północnej i 22° 00' długości geograficznej wschodniej), na wierzchołku lessowej. Od zachodu ogranicza go stroma krawędź o wysokości 50-100 m, będąca granicą pomiędzy Doliną Wisły i Płaskowyżem. Od północy i wschodu stanowisko otacza bardzo głęboki i silnie rozgałęziony wąwóz (ryc. 1).

W latach 1987-1989 zostały tu przeprowadzone sondażowo-ratownicze badania wykopaliskowe. W trakcie ich trwania odkryto 15 obiektów archeologicznych na powierzchni ok. 200 m². Większość z nich stanowiły obiekty gospodarcze KPL, jeden datowany był na wczesne średniowiecze (J. Nogaj-Chachaj 1994).

W wyniku licznych prospekcji terenowych zaobserwowano intensywne niszczenie stanowiska. W części zniwelowanej w trakcie budowy wyciągu, na ugorze, założono dzikie wysypisko śmieci. Wszystkie te informacje spowodowały podjęcie kolejnych badań ratowniczych. Zostały one sfinansowane przez KA UMCS i Oddział Wojewódzki PSOZ w Lublinie.

Prace wykopaliskowe przeprowadzono w części najbardziej zagrożonej dewastacją. Założono łącznie 12 wykopów o powierzchni 97 m² (ryc. 2). Usytuowano je w najbliższym sąsiedztwie sondazy z 1987 r. Dodatkowo wykonano 15 wierceń, które posłużą w przyszłości do rekonstrukcji pierwotnej powierzchni stanowiska.

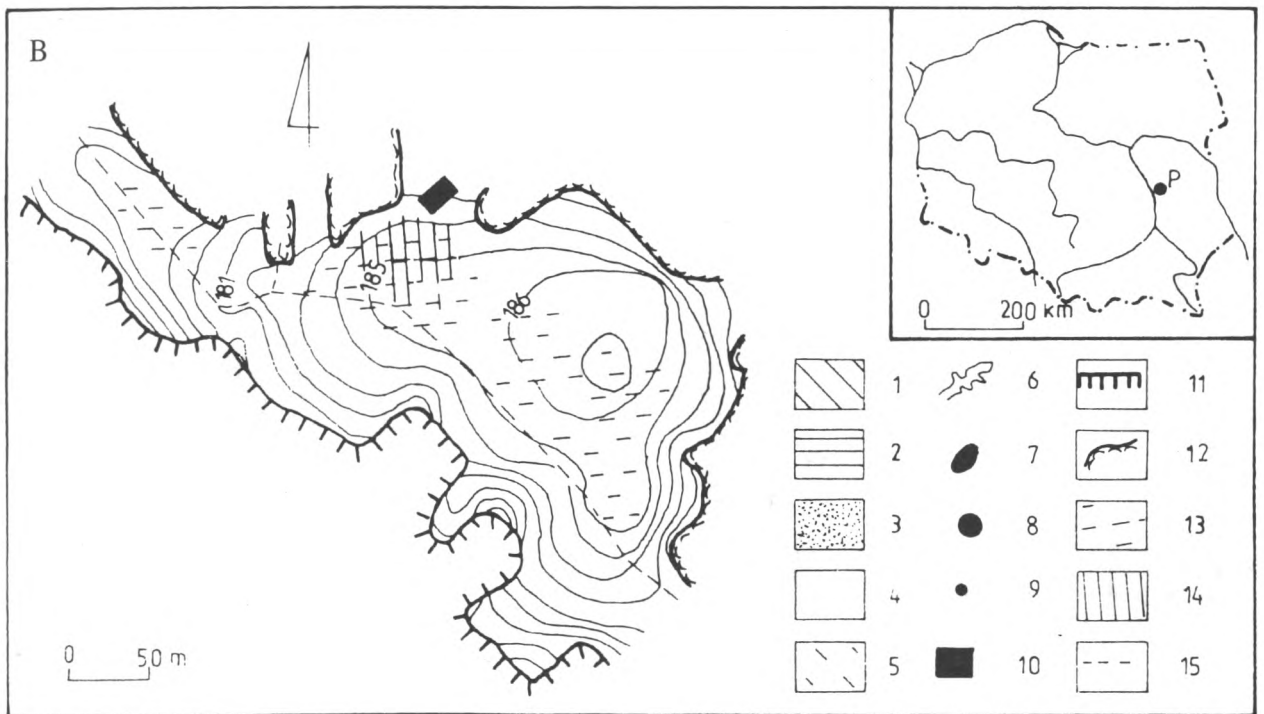
W trakcie badań odkryto trzy obiekty. Stropy obiektu I/97 (XVI) i II/97 (XVII) występowały bezpośrednio w jasnożółtym lessie calcowym. Poszczególne obiekty znajdowały się w znacznej odległości od siebie. Powyższe przesłanki pozwalają wnioskować o usunięciu z terenu stanowiska około 1,5 metrowej warstwy gleby. Wpłynęła na to zapewne niwelacja terenu wykonana w trakcie budowy wyciągu oraz szczególnie silne w tej części Wyżyny Lubelskiej natężenie erozji wąwozowej. We wszystkich założonych w 1997 r. wykopach zaobserwowano ponadto ślady nowożytnych wkopów. Ich obecność jest potwierdzeniem informacji miejscowych rolników o prowadzonej przez „poszukiwaczy skarbów” dewastacji stanowiska.

Obiekt I/97 (XVI) odkryty został na głębokości 27 cm od powierzchni ziemi. Jama miała kształt kolisty w planie, średnicę 91 x 93 cm, nieckowaty przekrój, głębokość około 40 cm (ryc. 3). Na głębokości 20 cm od stropu natrafiono na zwarte rumowisko polepy barwy

ciemnoczerwonej, miąższości ok. 10 cm. Ponad rumowiskiem jama wypełniona była lessiem barwy beżoworudej, zawierającym liczne fragmenty przepalonych kości i okruchy krzemienne. W bryłach polepy nie stwierdzono odcisków konstrukcji drewnianych. W części przydennej, bezpośrednio pod polepą, natrafiono na liczne, duże fragmenty ceramiki KPL, które po wyklejeniu utworzyły kilka różnych naczyń. Żadne z nich nie było kompletne (ryc. 4).

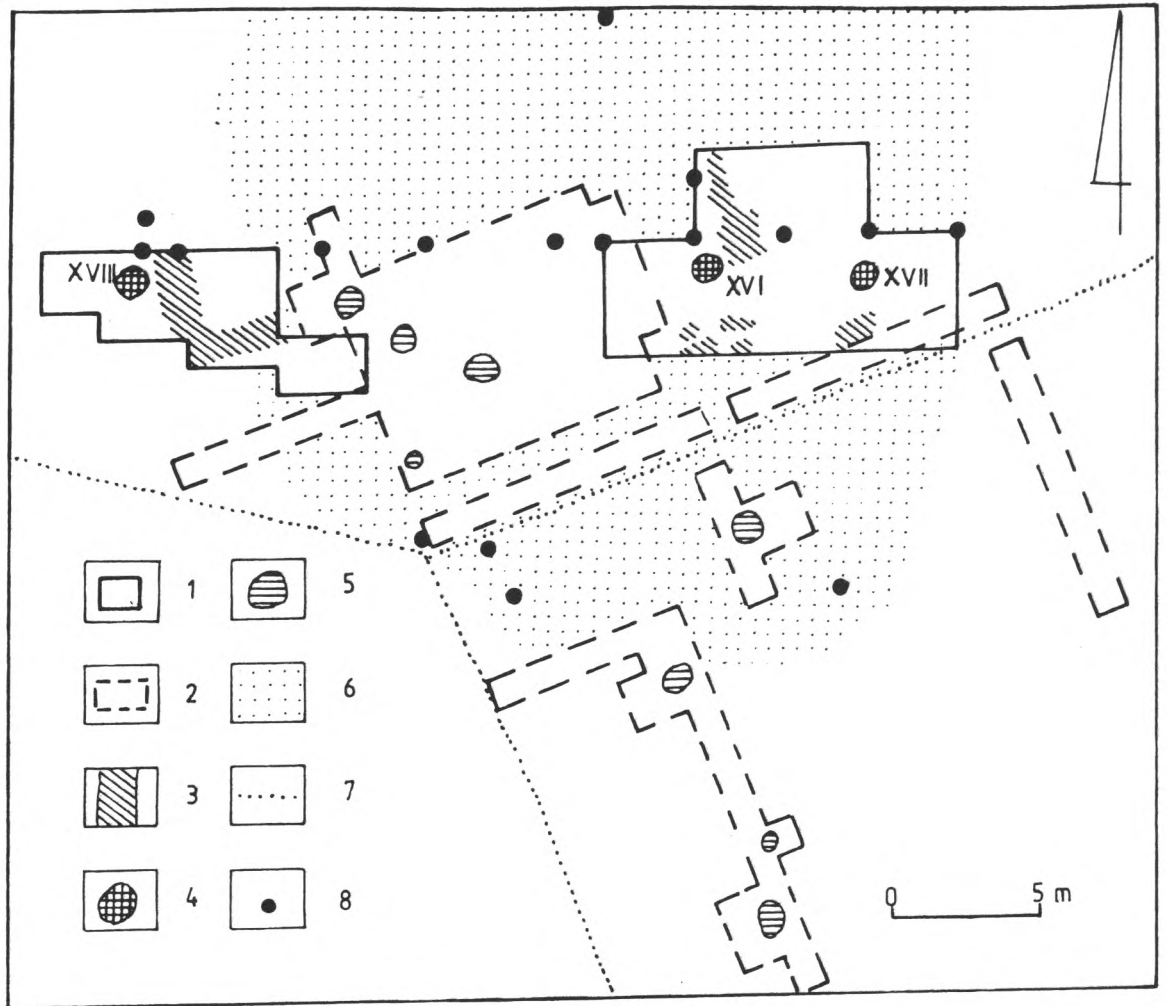
Najciekawszą wydaje się amfora z uchami kolankowatymi umieszczonymi nieco powyżej największej wydętości brzuśca (ryc. 4). Kołnierz naczynia został zupełnie zniszczony. Zachowana część ma wysokość 270 mm i średnicę brzuśca 269 mm. Powierzchnia jest gładka, barwy ceglastoczerwonej. Naczynie ozdobione jest ornamentem plastycznych, nacinanych wąsów, zakończonych wypukłymi krążkami o średnicy około 17 mm. Wąsy biegną od załomu szyi w kierunku największej wydętości brzuśca i mają długość około 127 mm. Ornament ten nosi znamiona stylistyki baalberskiej.

Obiekt II/97 (XVII) odkryty został na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama miała zarys zbliżony do owalnego, wymiary 117 x 87 cm, przekrój workowaty i głębokość około 56 cm (ryc. 5). W stropie natrafiono na liczne drobne fragmenty naczynia. Na głębokości około 26 cm od stropu zarejestrowano występowanie bardzo słabo zachowanych szczątków ludzkich w postaci fragmentów kości długich i czaszki, zębów (kości noszą ślady nadpalenia). W jamie pogrzebano przypuszczalnie zwłoki dwóch osobników (wskazuje na to liczba zębów). Ułożeni oni zostali w pozycji lekko podkurczonej, na lewym boku, wzdłuż północnej ściany jamy (ryc. 5). Przy kościach nóg (przy stopach?) natrafiono na czterouchą amforę z szeroko rozchylonym kołnierzem, zdobioną pod wylewem ornamentem zygzaków i prostokątnych stempelków inkrustowanych białą masą. Ucha umieszczone są na przejściu kołnierza naczynia w brzusiec. Górna część brzuśca zdobiona jest festonami utworzonymi z rzędów trójkątnych odcisków, również wypełnionych białą masą (ryc. 6). Naczynie miało 230 mm wysokości, średnica wylewu wynosiła 332 mm, a średnica największej wydętości brzuśca 282 mm. Oprócz tego na tym samym poziomie natrafiono na fragment ostrza czworosiennej siekiery gładzonej wykonanej z krzemienia pasiastego oraz na amforę z ornamentem nacięć. Fragmenty ceramiki grupowały się w jednym miejscu. Wystąpiły one także pod kośćmi ludzkimi, gdzie natrafiono

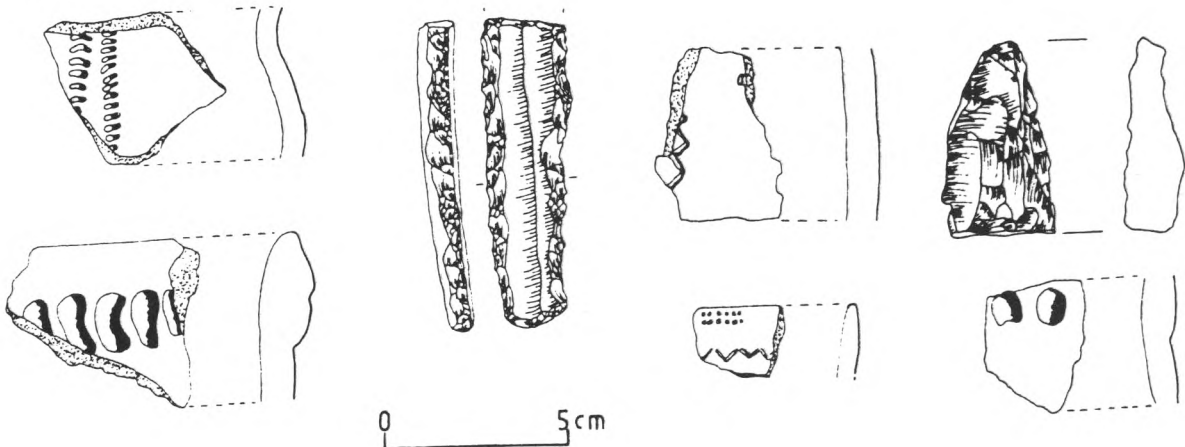

Ryc. 1. Parchatka, stan. 12 (P). A - strefy krajobrazowe okolic Parchatki; B - plan sytuacyjno-wysokościowy stanowiska: 1 - wierzchołiny lessowe, 2 - brzeg wysoczyzny lessowej, 3 - zbocza dolin i wąwozów, 4 - terasa nadzalewowa, 5 - terasa zalewowa, 6 - wąwozy, 7 - stanowiska KPL o powierzchni 1 ha, 8 - stanowiska KPL o powierzchni 0,5 ha, 9 - znaleziska luźne, 10 - urządzenia wyciągu narciarskiego, 11 - krawędź Płaskowyzu, 12 - krawędź wąwozu, 13 - obszar występowania materiału KPL na powierzchni, 14 - obszar dzikiego wysypiska śmieci, 15 - droga polna (szlak turystyczny).

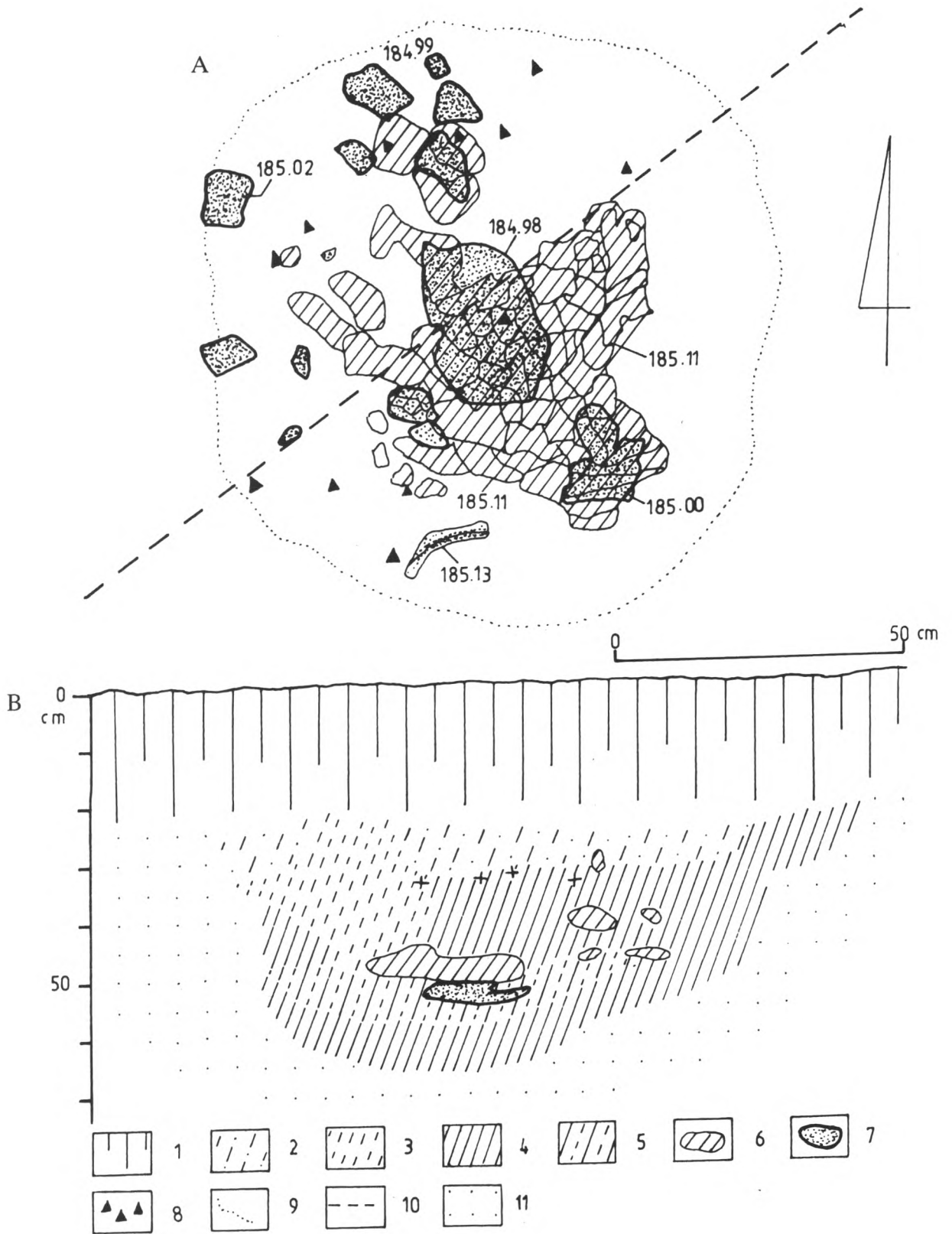
A

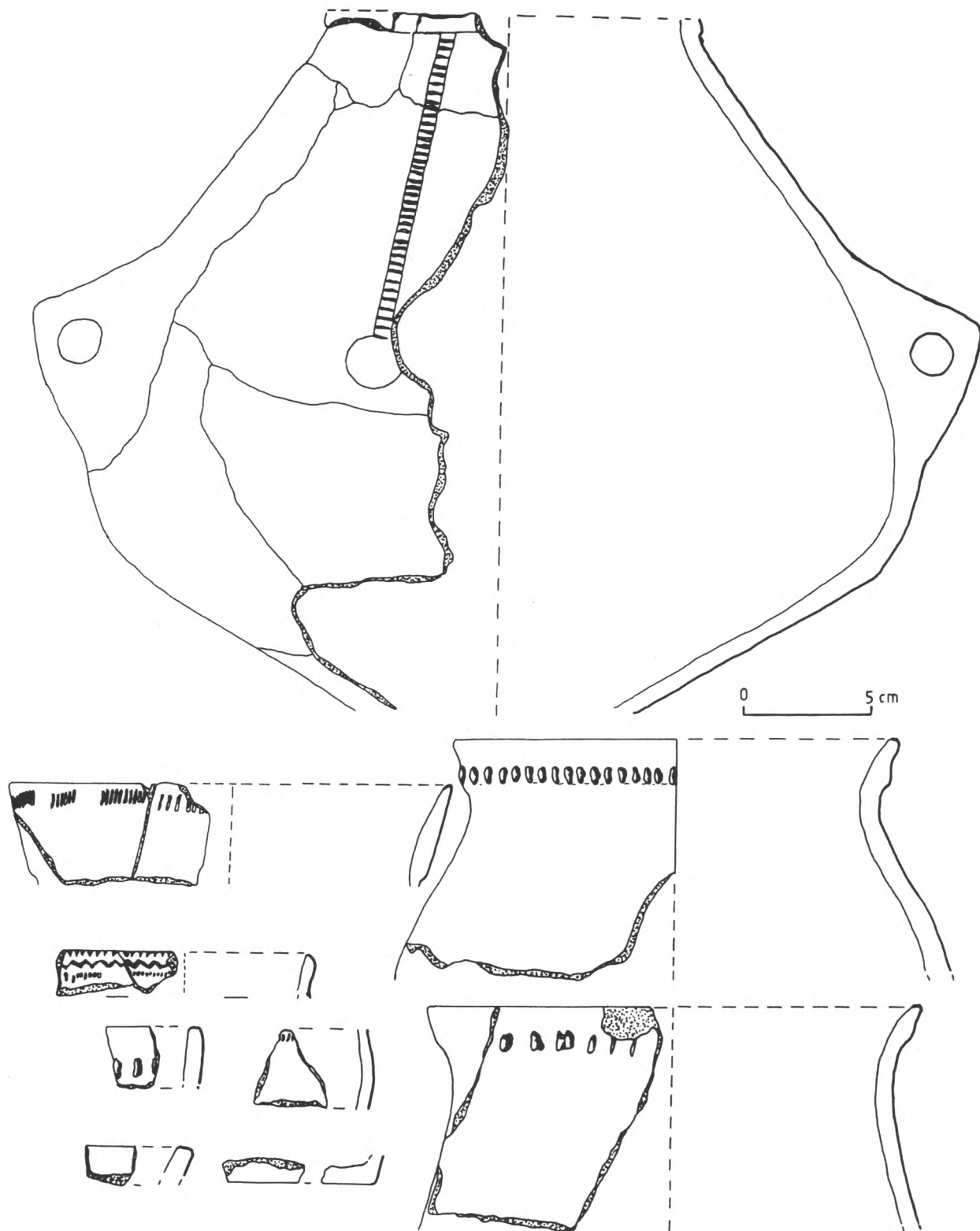
B

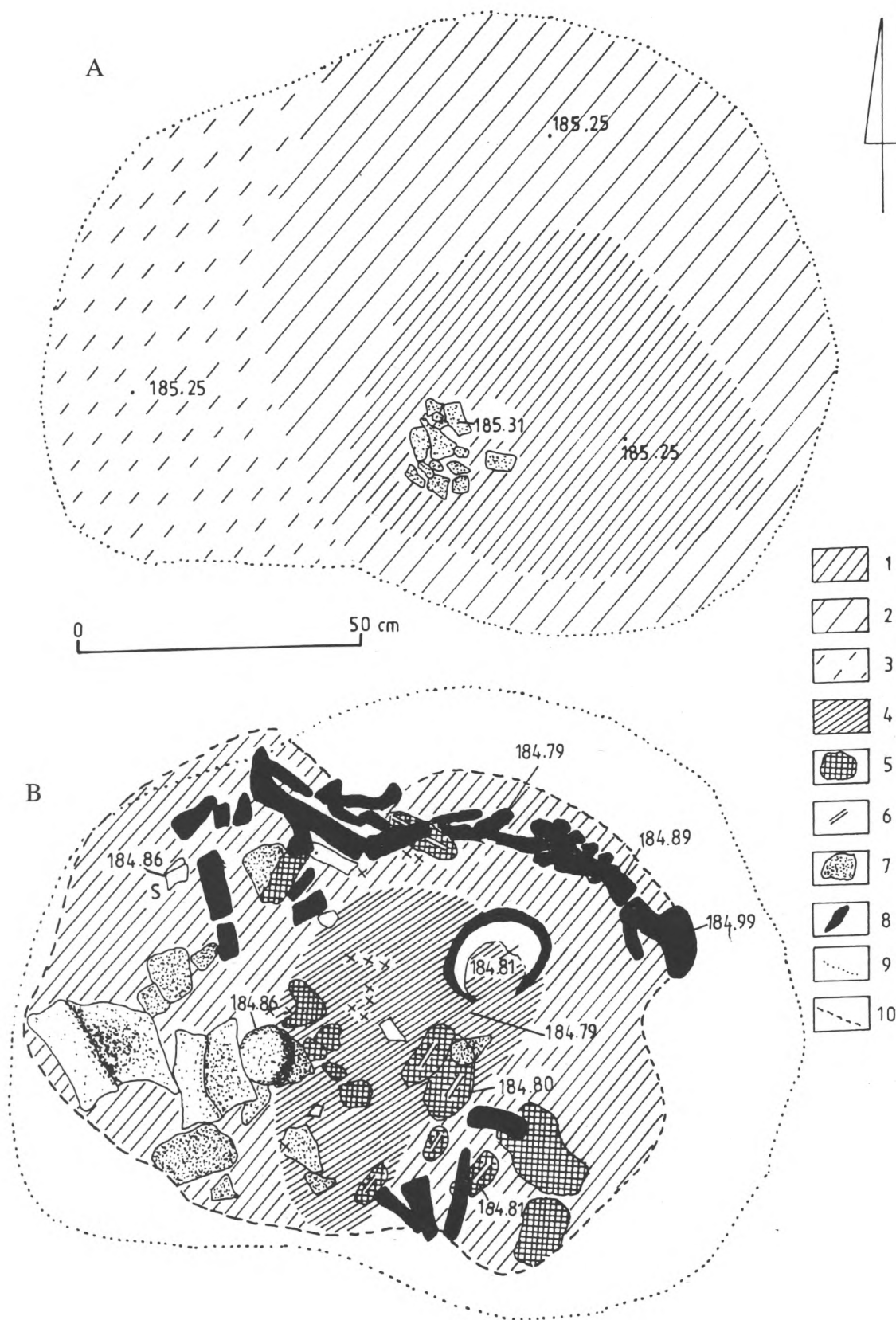
Ryc. 2. Parchatka, stan. 12. A - rozplanowanie wykopów w części północnej osady, B - wybrany materiał KPL z powierzchni stanowiska: 1 - wykopy założone w 1997 r., 2 - wykopy z 1987 r., 3 - ślady wkopów współczesnych, 4 - obiekty wyeksplorowane w 1997 r., 5 - obiekty wyeksplorowane w 1987 r., 6 - obszar zniwelowany w trakcie budowy wyciągu, 7 - granice działek, 8 - odwierty głebowe wykonane w 1997 r.

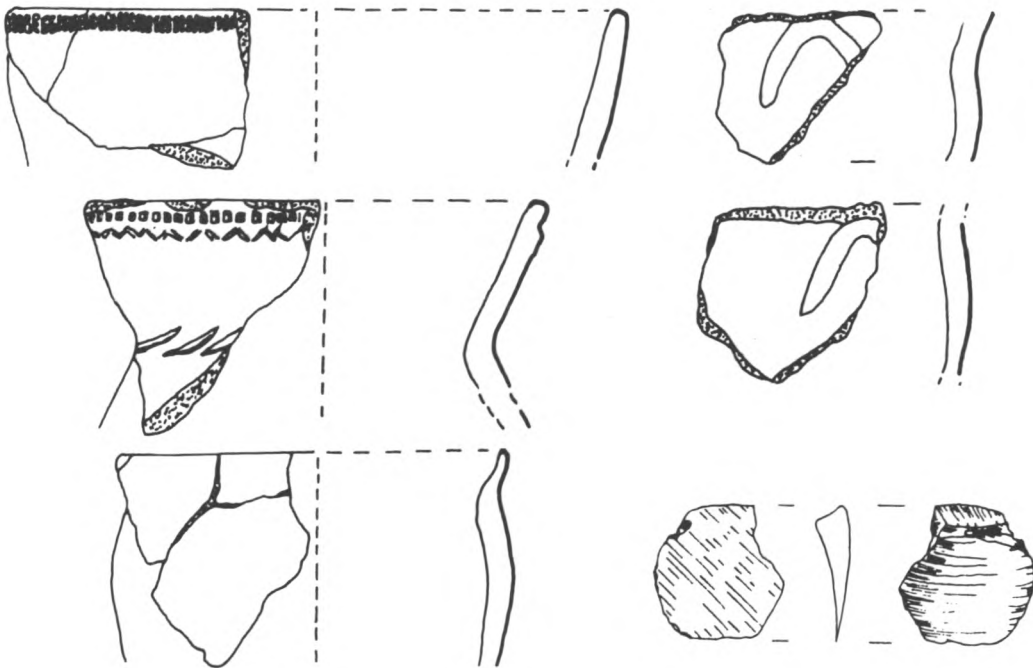
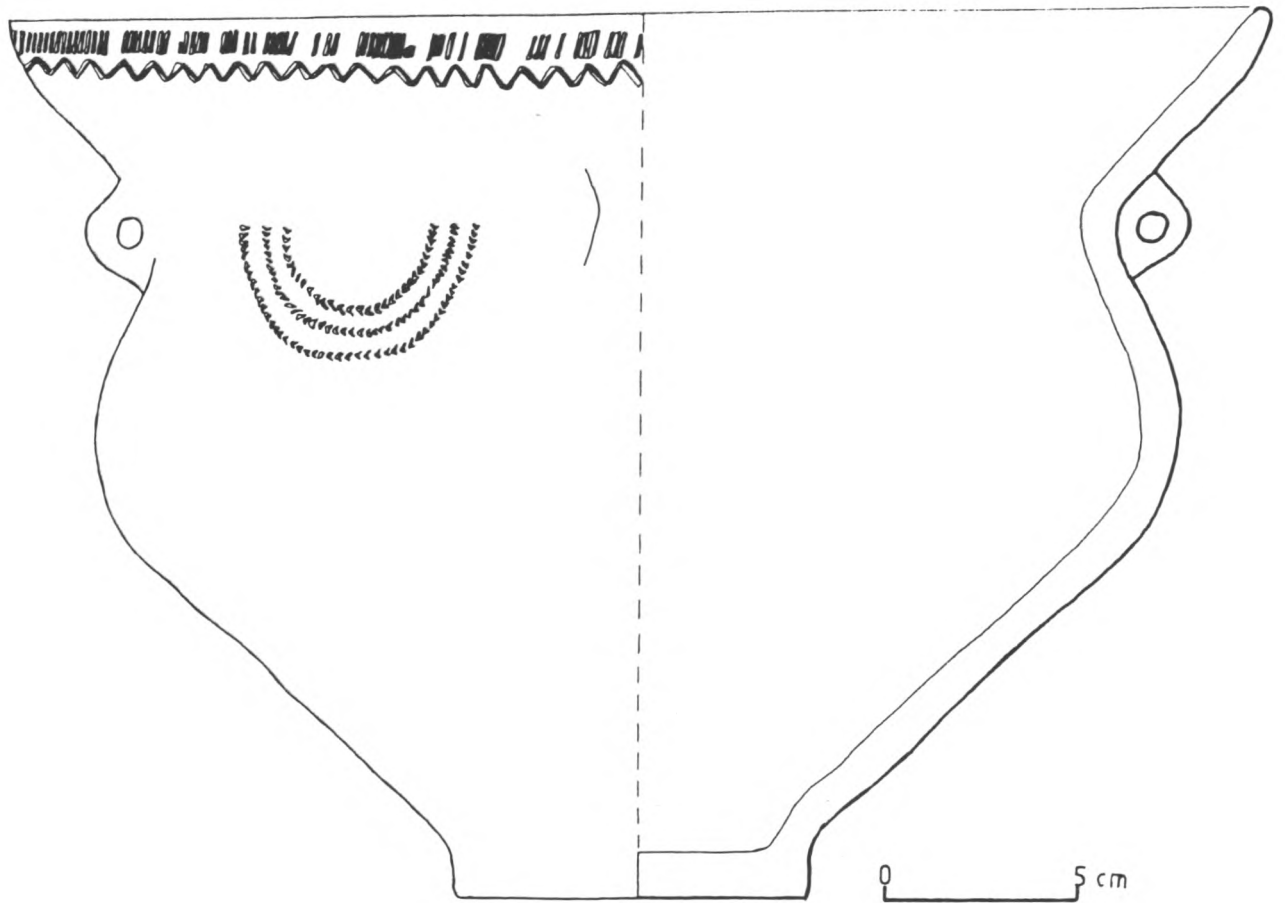
Ryc. 3. Parchatka, stan. 12. Obiekt I/97(XVI). A - plan stropu, B - profil obiektu: 1 - humus, 2 - less biało-beżowy, 3 - less szarobiałe, 4 - less szary, 5 - less ciemnoszary, 6 - rumowisko polepy, 7 - fragmenty naczyń KPL, 8 - drobne fragmenty ceramiki KPL, 9 - zarys stropu obiektu, 10 - linia profilu, 11 - less żółty (calec).

Ryc. 4. Parchatka, stan. 12. Wybór ceramiki z obiektu I/97 (XVI).

Ryc. 5. Parchatka, stan. 12. Obiekt II/97 (XVII). A - plan stropu, B - poziom szkieletów: 1 - less rudo-szary, 2 - less beżowo-szary, 3 - less żółto-szary, 4 - less popielaty z licznymi ziarnami zboża, 5 - bryły polepy, 6 - odciski konstrukcji drewnianych w polepie, 7 - fragmenty naczyń KPL, 8 - kości ludzkie, 9 - zarys stropu obiektu, 10 - zarys obiektu na poziomie odsłonięcia szkieletów.

Ryc. 6. Parchatka, stan. 12. Wybór ceramiki z obiektu II/97 (XVII).

również na bryły silnie przepalanej polepy, w których zachowały się odciski drewnianych konstrukcji. Bryły te układały się regularnie na obwodzie owalnej, niezbyt dużej jamy. Wewnątrz niej, pomiędzy polepą, zarejestrowano obecność licznych, zwęglonych ziaren zboża (ryc. 5). Pobrano próby do analizy paleobotanicznej. Pomiedzy ziarnami zboża znajdowały się drobne fragmenty przepalanej czaszki ludzkiej. Obserwacje stratygraficzne wskazują, że na dnie spichlerza zbożowego KPL dokonano w późniejszym czasie pochówku.

Obiekt III/97 o wypełnisku szaro-beżowym miał wymiary 134 x 143 cm i głębokość 20 cm. Liczny materiał ceramiczny zarejestrowano jedynie w stropie, w wypełnisku natomiast wystąpiły liczne drobne przepalone kości.

Badania 1997 r. przyniosły niezmiernie interesujący materiał archeologiczny. Pochówki w obiektach osadowych należą do zjawisk w kulturze pucharów lejkowatych stosunkowo rzadkich. Dotychczas pojedyncze tego

typu obiekty odkryto na stanowisku w Ćmielowie, Bronocicach, Gródku nad Bugiem, Pieczyskach i Kamieniu Łukawskim. Notowane one były na dużych osadach obronnych KPL. Ich geneza jest trudna do jednoznacznego określenia. Często w jamach nie zanotowano żadnego wyposażenia lub występujące tam zabytki związane były z zasypiskiem jamy. Pochówek odkryty w Parchatce należy do wyjątkowo ciekawych. Występujące na poziomie szkieletu naczynia można interpretować jako wyposażenie zmarłych. Wydaje się, że wypełnisko tej części jamy pochodzi z jednorazowego zasypania, natomiast znajdujący się w dnie obiektu depozyt zboża nie jest najprawdopodobniej współczesny pochówkowi.

Pozyskane w latach poprzednich daty C-14 oraz nowe materiały wskazują, że osada w Parchatce jest dwufazowa. Jej funkcjonowanie można synchronizować z II i III fazą rozwojową osady KPL w Bronocicach (J. Kruk, S. Milisauskas 1983). Zagrożenie zniszczeniem tego stanowiska jest ogromne. Badania będą kontynuowane.

LITERATURA

- Kruk J., Milisauskas S.
1983 Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, woj. kieleckie, *APol.*, t. 28, s. 257-312.
- Lityńska-Zajac M.
1996 Charakterystyka niektórych aspektów upraw na podstawie analizy szczątków roślinnych ze stanowiska 12 w Parchatce, gmina Kazimierz Dolny, *Spr. Arch.*, t. 47, s. 255-263.
- Nogaj-Chachaj J.
1994 Dwa obiekty zawierające makroszczątki roślinne ze stanowiska 12 w Parchatce, „*Polish Botanical Studies*”, nr 11, *Guidbook series*, s. 71-81.

JOLANTA NOGAJ-CHACHAJ

RESCUE EXCAVATIONS AT PARCHATKA, SITE 12, LUBLIN VOIVODSHIP

Site 12 at Parchatka is situated in the north-western part of the Nałęczów Plateau. The western perimeter of the site is delimited by a steep ridge of the Vistula valley, while the eastern and northern ones are delimited by a deep ravine.

In the years 1987-1989, 15 features were discovered in the area of about 200 sq. m. The majority of these features were domestic pits belonging to the Funnel Beaker culture. One feature was early Medieval.

In 1997 an area of 97 sq. m was examined which yielded 3 features assigned to the Funnel Beaker culture.

The first one contained numerous Funnel-Beaker-culture potsherds of Baalberge stylistics which were deposited under

a layer of red daub. The second feature, a granary, contained remains of at least two people. The arrangement of skeletal remains suggests that the bodies were laid on their left side. Next to the skeletons, which were partly cremated, an four-handled amphora and a fragment of a cutting edge of a polished axe (quadrangular in section) made of banded flint was found. The third feature functioned as a rubbish pit.

The archaeological data obtained this year point to a two-phase development of the Funnel-Beaker-culture settlement at Parchatka, which can be correlated with phase II and III in the development of the Bronocice settlement.